

вобразнасць і непрамая намінацыя жаданага дзеяння або стану ў кленічах робіць іх эўфемістычнымі, ускоснымі, несапраўднымі. Менавіта таму кленіч *Каб ты здох!* не такі страшны, як рэальнае пажаданне смерці кшталту *Каб ты памёр!* Насамрэч, інтэнцыя моўцы ў кленічах заключаецца ў тым, каб выгаварыцца, эмацыйна разрадзіцца, а таму кленічы – гэта “адзіны магчымы і легальны спосаб зброі, прымяненне якой не мае сур’ёзных наступстваў для таго, хто праклінаецца” [3, с. 15]. Нягледзячы на павышаны градус негатыву, яны з’яўляюцца своеасаблівым сродкам “выпуску пары”, адметнай “ментальна-эмацыйнай творчасцю” [3, с. 13], сродкам зняцця стрэсу без фізічных эксцэсаў, які дае свабоду маўленчай дзейнасці і моўнай фантазіі [7, с. 60].

Такім чынам, эматыўныя выказванні ў форме кленічаў з’яўляюцца адным з найбольш вобразных і экспрэсіўных вербальных сродкаў выражэння негатыўных эмоцый у беларускай мове.

Літаратура

1. Балли, Ш. Французская стилистика / Ш. Балли; пер. К.А. Долинина. – 2-е изд. – М.: Едиториал УРСС, 2001. – 392 с.
2. Доўгаль, А. Сродкі выражэння эмоцый у сучаснай беларускай мове / Алеся Доўгаль. – Мінск: Тэхналогія, 2008. – 176 с.
3. Конюшкевич, М.И. Специфика белорусских проклятий / М.И. Конюшкевич // Язык и культура. Проблемы современной этнолингвистики: материалы Междунар. науч. конф., Минск, 2–4 нояб. 2000 г. / Минск. гос. лингв. ун-т; науч. ред. И.И. Токарева. – Минск, 2001. – С. 11–14.
4. Пиотровская, Л.А. Эмотивные высказывания как объект лингвистического исследования / Л.А. Пиотровская. – СПб.: СПб. гос. ун-т, 1994. – 147 с.
5. Санько, З. Малы руска-беларускі слоўнік прыказак, прымавак і фразем / З. Санько. – Мінск: Навука і тэхніка, 1991. – 218 с.
6. Яновіч, А.І. Асаблівасці структуры тэксту малых форм беларускага фальклору / А.І. Яновіч // Шануючы спадчыну Я. Карскага: трэція навук. чытанні, Гродна, 16 снеж. 1992 г. / ГрДУ імя Я. Купалы; рэдкал. С.М. Антонова [і інш.]. – Гродна, 1993. – С. 65–69.
7. Янович, Е.И. Текстовая структура и формуляр белорусских народных проклятий / Е.И. Янович // Язык и этнический менталитет: сб. науч. тр. / Петрозавод. гос. ун-т.; редкол.: З.К. Тарланов (ответ. ред.) [и др.]. – Петрозаводск, 1995. – С. 55–60.

Доўгаль Дз. А. (Магілёў)

ВЕРБАЛІЗАЦЫЯ ЭТЫКЕТНАГА ЖЭСТУ «ПАКЛОН»

У ЛІСТАХ Р. БАРАДУЛІНА ДА В. БЫКАВА

Асаблівасцю прагматычных каардынат ліста (я – ты – тут – зараз) з’яўляецца дыстантнае размяшчэнне камунікантаў у часе і прасторы,

што вядзе да вербалізацыі жэстаў (кінем), якія суправаджаюць кантактныя зносіны. Найбольш частотным этыкетным вербалізаваным жэстам (далей ВЖ) у лістах народнага паэта Беларусі Рыгора Барадудзіна да славутага пісьменніка Васіля Быкава [1] з’яўляецца “паклон”, намінацыі якога сустракаюцца ў 72,1 % пасланняў (у 93 са 129). Разгледзім вербальную рэалізацыю жэсту ў ліставанні паэта з улікам адзінак для намінацыі, спадарожных інтэнсіфікатараў і запоўненасці пазіцыі “выканаўца” – “атрымальнік” ВЖ.

Табліца 1.

Адзінка	Інтэнсі- фікатар	Рэалізацыя ВЖ “паклон” у лістах Р. Барадудзіна				Ілюстрацыя ⁸
		“Выканаўца”		“Атрымальнік”		
для намінацы і жэсту	ы	Ад- расант	3-яя(ія) асоба(ы)	Ад- раса	3-яя(ія) асоба(ы)	
Паклон	–	+	+	+	+	<i>Паклон табе і ёй ад усіх нас.</i>
		+	+	–	+	<i>Паклон Ірыне Міхалішчы ад усіх нас.</i>
		–	+	+	–	<i>Дарэчы, кожны раз Ганад просіць перадаць табе прывітаньне й паклон.</i>
Да зямлі		+	–	–	+	<i>Паклон да зямлі Ірыне Міхалішчы!</i>
Долу		+	–	–	+	<i>Паклон долу Ірыне</i>

⁸ У цытатах захаваны арфаграфічныя асаблівасці арыгінала.

Міхайлаўне.

Нізкі   +   +   +   –   *Разам з вушацкім
сонцам, разам з
вушацкім шумам
ацалелых лясоў
дасылаю табе нізкі
паклон з
пажаданьнем здароўя
і пагоды духу.*

                  +   +   –   +   *Нізкі   **паклон**
вяльможнай
спадарыні Ірыне
Міхалішцы ад нашых
нябёсаў, ад нашых
дасьвецьцяў, ад мяне.*

                  –   +   +   +   *Нізкі   **паклон** і
вітаньні табе й Ірыне
Міхалішцы ад усіх
добрых людзей, ад усіх
маіх!*

Нізкі,   +   –   –   +   ***Паклон**   Ірыне*

вушацкі

Міхалішцы нізкі,

вушацкі!

Паклоны –

+

+

+

+

Прывітаньне й

паклоны ад усёй

нашай хаты табе й

Ірыне Міхалішцы.

У якасці асобы “выканаўцы” / “атрымальніка” жэсту можа выступіць не толькі чалавек, але і жывёла (кот Мірон, якога Барадулін згадвае як члена сям’і), а таксама персаніфікаваныя з’явы прыроды і культуры. Паклон як вертыкальны жэст, які прадугледжвае рух часткі тулава ўверх – уніз (↓), можа перасягаць індывідуальную фізічную прастору чалавека і выкарыстоўвацца як знак сувязі з роднай зямлёй, увогуле радзімай. Таму ў пасланнях Барадуліна вербалізаваны паклон можа быць адпраўлены ад усіх беларусаў, а таксама ад *роднай зямелькі, родных мясцінаў, роднай Беларусі, роднага даху, родных аблачынак, буслянятак, вушацкіх словаў, нашых нябёсаў, нашых дасьвецьцяў, твайго возера*.

Фізічнасць жэсту “паклон” праяўляецца і праз інтэнсіфікатары, якія спадарожнічаюць вербалізаванай кінеме: **паклон** – *нізкі, да зямлі, долу*. Сустрэкаем у лісце Рыгора Барадуліна і індывідуальна-аўтарскую характарыстыку для паклону – *вушацкі* (выступае ў спалучэнні з азначэннем *нізкі*). Адыход ад цялеснасці як біялагічнай асновы жэсту ілюструецца прыкладам з ліста ад 13 студзеня 2001 года: *Дарэчы, званіў неяк Арнольд Макмілен і пытаўся, ці атрымаў ты ягоную кніжку. Прыслаў мне паштоўку на колькі словаў, усё па-беларуску. У канцы: “Вялікі **паклон** Быкаву”* [1, с. 166]. Як бачым, брытанскі беларусіст выкарыстоўвае інтэнсіфікатар *вялікі*, якім жэст “паклон” у рэальнасці не характарызуецца (такія ўласцівасці ВЖ, якія не адпавядаюць фізічнай прыродзе жэсту, мы называем метафізічнымі). З гэтага вынікае, што ВЖ “паклон” можна апісаць наступным чынам.

Табліца 2.

Фізічныя і метафізічныя характарыстыкі ВЖ “паклон” у лістах Рыгора Барадуліна

Фізічныя

Метафізічныя

“Выканаўцы” ВЖ	Адрасант, сямейнікі, знаёмыя	Родная зямелька, родныя мясціны, родная Беларусь, родны дах, родныя аблачынкі, бусяняткі, вушацкія словы, нашы нябёсы, нашы дасвецці, тваё возера
----------------	------------------------------------	--

Усе шчырыя і верныя беларусы,

усе сумленныя беларусы,

усе, каму дорага святое імя – Васіль Быкаў і г.д.

Інтэнсіфікатары	Нізкі, долу, да зямлі	Вушацкі, вялікі (у лісце А. Макміліна)
-----------------	-----------------------------	--

ВЖ “паклон” адзначаны як у развітальным комплексе, так і ў асноўнай частцы пісьма. Семантыка вербалізаванага паклону як этыкетнага знаку выяўляецца ў кантэксте. Паклон можа выступаць як суправаджэнне:

- прывітаньня (*Дарэчы, кожны раз Ганад просіць перадаць табе прывітаньне й паклон*),
- зычэння/пажадання (*Паклон і самыя найлепшыя, найшчырэйшыя пажадаваньні здароўя ад усёй маёй сям’і*),
- шанаваньня (*Паклон табе й самыя шчырыя словы павагі й захапленьня ад майго ведзьмара Пётры, ад Алеся Камоўцага, Рыгора Сітніцы й незьлічона многіх прыхільнікаў тваіх*),
- падзякі (*Паклон і дзякуй Ірыне Міхалішцы за клопат пра цябе ад нас усіх, канчаючы Міронам!*).

Вербалізаваны паклон можа спалучацца ў развітальным комплексе з іншым ВЖ – “абдымкамі” (другі па частотнасці ВЖ у Барадуліна – адзначаны ў 47,3 % пасланьняў). Магчымы наступныя мадыфікацыі вербалізаванага жэставага спалучэння “паклону” і “абдымкаў” з улікам “атрымальнікаў”: а) паклон прызначаны членам сям’і, абдымкі – адрасату (*Паклон вяльможнай спадарыні Міхалішцы! Абдымаю*); б) паклон прызначаны адрасату і членам сям’і, абдымкі – толькі адрасату (*Паклон ад усёй нашай сям’і табе й Ірыне Міхалішцы. Абдымаю цябе*). Вербалізаваны паклон часцей выступае формулай ветлівасці ў дачыненні да трэціх асоб, у той час як абдымкі – у адносінах да адрасата.

Сустракаюцца ў лістах Рыгора Барадуліна і формулы з кампанентам *чалю*: *хілю чало, б’ю чалом, чалом табе, чалом*. Адзначаныя адзінкі з’яўляюцца дэрыватамі жэсту, які ляжыць у аснове дэрывацыі і ВЖ “паклон” (‘нахіленне галавы або верхняй часткі тулава ў знак прывітаньня, удзячнасці, пакорнасці і пад.’ [2, с. 426]), гэтаксама ўжываюцца ў развітальным комплексе ліста, аднак маюць адметную стылістычную характарыстыку (лексэма *чалю* ўласціва высокаму стылю [2, с. 742]).

Табліца 3.

Вербалізаваныя жэсты з кампанентам *чалю* ў лістах Р. Барадуліна

Адзінка	Інтэнсі- фікатар	“Выканаўца”	“Атрымальнік”	Ілюстрацыя		
для намінацыі жэсту	ы	Адра- сант	3-яя асоба	Ад- расат асоба		
(Б’ю) чалом	–	+	–	+	–	Абдымаю цябе. Б’ю чалом.

		+	-	+	-	Чалом табе!
Хілю	-	+	-	+	-	Абдымаю цябе. Хілю
чало						чало перад Табою!

Вербалізаваныя жэсты з кампанентам *чало* ва ўсіх выпадках звернуты адасантам непасрэдна да адасата і з'яўляюцца алузіямі на хрысціянскія малітоўныя жэсты (гл. у пацвярджэнне напісанне займеннікаў у апошняй ілюстрацыі Табліцы 3), што дазваляе меркаваць пра высокадухоўнае, нават сакралізаванае стаўленне паэта да сусветна вядомага пісьменніка-земляка.

Такім чынам, этыкетны вербалізаваны жэст “паклон” служыць у ліставанні Рыгора Барадуліна развітальным знакам, а таксама выкарыстоўваецца для перадачы вітання, зычэння, шанавання, падзякі. Вербалізацыя адбываецца праз адлюстраванне і/ці пераасэнсаванне фізічных параметраў і ўмоў выканання жэсту, што праяўляецца ў выбары “выканаўцаў” / “атрымальнікаў” ВЖ і спадарожных інтэнсіфікатараў ветлівасці.

Літаратура

1. Дажыць да зялёнай травы...: ліставанне і аўтографы Васіля Быкава і Рыгора Барадуліна (1960-2003) / Уклад., прадм. і камент. С. Шапрана. – Львів: Воля, 2008. – 260 с.
2. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / Пад рэд. М.Р. Судніка, М.Н. Крыўко. – Мінск: БелЭн, 2002. – 784 с.

Назаранка Ю. В. (Мінск)

МАСТАЦКІ ВОБРАЗ У ВЫСЛОЎНАЙ СПАДЧЫНЕ ЯКУБА КОЛАСА: ЛІНГВІСТЫЧНЫ І РЫТАРЫЧНЫ АСПЕКТЫ

“Слоўная майстэрня” паэта працавала надзвычай плённа, скарыстоўваючы багаты рытарычны набытак розных часоў. Пошук прадмета, новага наймення з’явы – гэта жывы працэс эстэтычнага асэнсавання свету, “своеасаблівай паэтычнай адгадкі” [4, с. 244] яго таямніц. Зразумела, што з гэтай прычыны адпаведны від тропай – найменні-перыфразы – павінен быў прыцягнуць увагу Якуба Коласа, даць яму магчымасць адлюстраваць у слове ўласны пільны позірк на розныя праявы жыцця. Перыфразы літаральна рассыпаны па выслоўях паэта, садзейнічаючы дасягненню эфекту, які атрымаў у рускай філалогіі назву “остранения” (В. Шклоўскі), г.зн. надання вядомаму – навізны ўпершыню ўбачанай рэчы. Так узнікаюць перыфразы *спрытны злодзей*